

Forutinntatt og arrogant bokanmeldelse

Erik Falkum

erik.falkum@medisin.uio.no

Jeg finner Ole Magnus Viks anmeldelse av min bok om psykiatriens grunnlagsspørsmål såpass ekstrem i både form og innhold, at jeg ikke vil la den stå uimotsagt.

Erik Falkum. Foto: privat

Ifølge Vik (2023) er boka konvensjonell, konservativ, uoriginal, upersonlig, distansert, lite engasjerende, kommunegrå, snusfornuftig, scientistisk-medisinsk, sneversynt, unyansert og forenklerende. Jeg tror jeg har til gode å se så mange negative karakteristikk i en anmeldelse. Hva er det som trigger denne aggressive tonen? Til å begynne med irriterer det Vik at jeg, i tråd med dagligtalen til mange behandlere, bruker ordet psykiatri synonymt med psykisk helsevern (psykiatri: fra gresk psykhe = sinn, iatreia = helbredelse).

Det virker som jeg har undervurdert hvor sterkt dette skurrer i en profesjonspolitisk engasjert psykologs ører. Allerede her virker det som en mental gardin trekkes ned i Viks hode. Det er beklagelig, for det er jo ikke dette boka handler om.

Søkt tolkning

I det neste avsnittet ironiserer han over at den relativt korte teksten ikke bare diskuterer grunnlagsspørsmål, men også har som formål å være en generell innføring i psykiatri. Hvor har han det fra? Det står ikke noe sted i boka, så påstanden må bero på en temmelig søkt tolkning av bokas tittel og undertittel («Hva er psykiatri? Om fagets grunnlagsspørsmål»).

Det var aldri tanken å skrive en lærebok i faget. Men psykiatriens vesen og gjenstandsfelt kommer til syne i diskusjonen om grunnlagsspørsmålene, noe mer velvillige og åpne lesere trolig fatter uten videre.

Viks omtale er et eklatant brudd med god anmelderskikk.

Vik har «jobbet en god del med grunnlagsproblemer i psykologi og psykoterapi». Han annonserer at han vil konsentrere omtalen om disse avsnittene i boka, som blant annet inneholder et omfattende kapittel om psykoterapi. Kapitlet analyserer hva som kan få en endelig slutt på den såkalte psykoterapikrigen, forholdet mellom den kontekstuelle modellen og spesifisitetsmodellen, terapeutens egenskaper og alliansebyggende evne, den integrative tradisjonens potensial og ender opp med å drøfte ansatser til et metateoretisk rammeverk basert på systemisk tenkning. Vik informerer ikke leserne om et eneste substansielt element i kapitlet, men kommenterer globalt at jeg sparker inn åpne dører og presenterer selvfølgeligheter som alle er enig i. Det gjelder særlig argumentasjonen for det intersubjektive perspektivet, som alle psykoterapitradisjoner har lagt stor vekt på i flere tiår, ifølge Vik. Det er riktig at perspektivet står sterkere enn før, men forskningslitteraturen viser tydelig at de ulike skolene ikke vier det like stor oppmerksomhet. Det kommer blant annet til uttrykk i debatten om innholdet i begrepene motstand og reaktans.

Videre er det «feil» at boka belyser forholdet mellom makt og kunnskap i historisk perspektiv, med utgangspunkt i Foucaults ulike tekster. Mens asylens historie høres ut til å være uinteressant for Vik, må vi etter min oppfatning gripe denne periodens organisatoriske og ideologiske rammer for å forstå spenningen mellom paternalisme og autonomi i dagens praksis. Ifølge Vik hevder jeg at «nå er det mye mindre tvang, og det er bra». Boka hevder imidlertid ikke at dagens tvangsbruk er lav eller uproblematisk.

Å skrive en så lang omtale uten overhodet å informere leserne om det konkrete innholdet i boka er litt av et paradoks

Tvert imot, den slår fast at nivået ikke har gått ned i løpet av de siste årene, på tross av økende vekt på pasientens autonomi. Et eget avsnitt diskuterer mulige årsaker til dette. Det kan blant annet tenkes å være en sammenheng mellom paternalismen og den uttalte objektivismen i deler av den faglige tenkningen. Skjervheim (deltaker og tilskuer, 2001) og Bourdieu (deltakende objektivisering, 1999) er sentrale kilder i denne diskusjonen.

I en av fjorårets fagkritiske artikler lanserte Vik og Stånicke (2022) en rekke dikotomier som rammer for å beskrive menneskesynet i ulike psykoterapitradisjoner. Vik etterlyser drøfting av «utfordringene som også ligger i et biopsykososialt menneskesyn». Men den biopsykososiale modellen er ikke et begrep på linje med begrepet psykoterapitradisjon. De befinner seg på to ulike logiske nivåer. Modellen er åpenbart holistisk, men det finnes ikke ett biopsykososialt menneskesyn. Viks dikotomier kan ikke brukes til å beskrive modellen som sådan på en meningsfull måte. Men noen av dem kan

brukes til å beskrive biopsykososialt orienterte analyser på konkrete områder. Mens den analytiske tilnærmingen kan uttrykke et syn på mennesket som prisgitt biologiske og sosiale omstendigheter når det gjelder psykotisk lidelse («faktisitet»), kan den innebære tro på evnen til å overskride eksisterende livsrammer («transcendens») når det gjelder depresjon.

Vik er kritisk til ambisjonen om å utvikle en mer omfattende vitenskapelig kjerne i psykiatrien. Han høres ut til å mene at fraværet av en slik kjerne speiler «den nærmest grenseløse kompleksiteten i det menneskelige», slik at det store antallet skoler på psykoterapifeltet kanskje snarere er et gode enn et problem. Hvis vi imidlertid tar utgangspunkt i endringsprinsipper heller enn i teoretiske modeller (Goldfried, 2019), viser det seg at en rekke spesifikke faktorer er virksomme på tvers av skoleretningene. Utfordring av dysfunksjonell tenkning er for eksempel en endringsfaktor ikke bare i kognitiv, men også i psykodynamisk og interpersonlig terapi. Systematisk identifisering av slike faktorer vil kunne etablere et felles språk og et større felles kunnskapsgrunnlag som fremmer kommunikasjon og samhandling i det kliniske kollektivet. På sikt vil det kunne bedre behandlingsutsiktene i psykoterapi.

Odiøs tone

Anmeldelsen utlegger ambisjonen om å utvikle et mer omfattende felles vitenskapelig grunnlag som «Falkums kjærlighet til den vitenskapelige ensrettingens fortrefeligheter». Felles grunnlag blir til ensretting. Den odiøse omskrivningen overrasker ikke, gitt innhold og tone i resten av anmeldelsen. I forlengelsen påstår Vik at jeg generelt antar at «vitenskap i stor grad kan håndtere og «løse» grunnlagsproblemer», og kaller posisjonen scientistisk.

Scientisme oppfattes vanligvis som (den filosofiske) doktrinen om at all kunnskap er naturvitenskapelig kunnskap. Kapitlet om forklaringsmodeller er det eneste som har et naturvitenskapelig tyngdepunkt, med vekt på sentrale nevrobiologiske funn. Samtidig påpeker kapitlet imidlertid at pasientens subjektive erfaring er utgangspunktet for alt klinisk arbeid, og at nevrobiologisk kunnskap ikke må fortrenge dette perspektivet. Subjektive mentale prosesser er viktige etiologiske faktorer.

Det understreker også at interaksjonen mellom biologiske, mentale og sosiale faktorer påvirker forekomsten av psykisk lidelse. Forholdet mellom forklaring og forståelse er et sentralt tema i boka, og forståelsen av individet i det sosiale rommet opptar mange flere sider enn nevrosperspektivet. Omfattende avsnitt om den hermeneutiske metoden og anerkjennelsens psykologi er viktige på dette området. Hvordan får Vik dette til å harmonere med et scientistisk program? Det kan virke som han ikke vil tilkjenne det biologiske nivået betydning overhodet, en posisjon det er nokså tungt å forsvare.

Bokas overordnede anliggende er å diskutere hvordan den biopsykososiale modellen kan bli et reelt utgangspunkt for et paradigme i psykisk helsevern. I dag er den fortsatt snarere et honnørord enn en ledetråd i mye av forskningen. Både den biologiske reduksjonismen og lukkede og hegemoniorienterte psykoterapeutiske skoler hemmer utvikling på behandlingsområdet, slik jeg ser det. Derfor argumenterer jeg for et åpent empirisk utgangspunkt, som selvsagt ikke er a-ideologisk, som Vik riktig påpeker.

Å hevde det ville innebære såkalt selvrefererende inkonsistens. Det er imidlertid ingen grunn til å gjøre seg høy og mørk gjennom denne markeringen. Poenget er greit nok, men samtidig potensielt villedende, ettersom det interessante er den substansielle forskjellen mellom en spørrende empirisk holdning og en ferdigforhandlet og lukket ideologisk figur. Tenk for eksempel på

behandlingen den empirisk orienterte John Bowlby ble utsatt for i den Klein-dominerte engelske psykoanalytikerforeningen.

Grove forvrengninger

Viks siste påstand er at jeg på bedragerisk vis antyder at grunnlagsproblemene nå «langt på vei er løst», noe som får meg til å tvile på om han overhodet har lest boka. Anmeldelsen inneholder en rekke grove forvrengninger som gjør det lett å tenke at han snarere har bestemt seg tidlig for at denne boka skal jeg skyte ned, at han så har bladd litt her og der og tatt ut noen avsnitt og setninger som kan passe til triggerfingeren. Å skrive en så lang omtale uten overhodet å informere leserne om det konkrete innholdet i boka er litt av et paradoks. Bourdieu, Foucault, Gadamer, Honneth, Kahneman, Spinoza, Skjervheim og Weber er viktige kilder. Deres bidrag har vært til dels heftig debattert, men de har neppe vært beskyldt for å være overflatiske. Vik må gjerne mene at jeg har framstilt og brukt dem på en overflatisk måte, men da må han forsøke å vise det i konkrete analyser, ikke gjennom global og overflatisk synsing.

Viks omtale er et eklatant brudd med god anmelderskikk. Det er overraskende at redaksjonen har sluppet gjennom en så forutinntatt, lite informativ og respektløs tekst.

Referanser

Bourdieu, P. (1999). *Meditasjoner*. Pax Forlag.

Engel, G. L. (1977). The need for a new medical model: A challenge for biomedicine. *Science*, 196, 129–136. <https://doi.org/10.1126/science.847460>

Falkum, E. (2023). *Hva er psykiatri? Om fagets grunnlagsspørsmål*. Fagbokforlaget.

Goldfried, M. R. (2019). Obtaining consensus in psychotherapy: What holds us back? *American Psychologist*, 74(4), 484–496. <https://doi.org/10.1037/amp0000365>

Skjervheim, H. (2001). *Deltakar og tilskodar og andre essays*. Aschehoug.

Vik, O. M. & Stänicke, E. (2022). Menneskesyn i psykoterapi. *Tidsskrift for Norsk psykologforening*, 59(12), 1104–1111. <https://psykologtidsskriftet.no/fagesay/2022/12/menneskesyn-i-psykoterapi>

Vik, O. M. (2023). Overfladisk behandling av viktige grunnlagsspørsmål. *Tidsskrift for Norsk psykologforening*. 60(8), 529 - 532. <https://psykologtidsskriftet.no/bokanmeldelse/2023/08/overfladisk-behandling-av-viktige-grunnlagssporsmal>